

Lorentzin arvostelu ja ehkäpä jonkinasteinen väheksyntäkin Magnussonin työtä kohtaan on täytynyt kirpaista kolmekymppistä kapteenia. Olihan hän ollut perehtymässä useita kuukausia Ranskan ilma-aseeseen, ja juuri saanut tehtyä suurella vaivalla perusteellisen ehdotuksen Ilmavoimien ensimmäiseksi harjoitusohjelmaksi hävittäjille. Lorentz oli ollut Magnussonin silmissä varmaankin edelläkävijä, mutta etenkin samanhenkinen ajattelija – eikä heillä ollut ikäeroakaan kuin kaksi vuotta. Miehet olivat jopa aloittaneet uransa Ilmavoimissa samaan aikaan. Miksi he eivät yhdessä kirjoittaneet 1930-luvulla hävittäjien koulutusohjelmistoa, kun sellainen vielä puuttui – ja molemmat olivat asian eteen tehneet töitä, yhdessä ja erikseen. Miksi nyt tyrmäys näin jälkikäteen?

Magnusson kertoo matkansa jälkeen kääntäneensä Lorentzille kohtia Douhetin kirjasta *La Guerre de l'air* ja heidän keskustelleen sekä kiistelleenkin offensiivisista ja defensiivisistä lentojoukoista. ”Monissa taktillisissa kysymyksissä olimme kyllä eri mieltä (mm. rintama- vai torjuntahävittäjä)”, Magnusson totesi, mutta ei maininnut mitään heidän kiistoistaan hävittäjätaktiikasta tai sen harjoitusohjelmasta.⁵² (Sulkeet alkuperäisessä tekstissä, toim. huom.)

Ehkäpä määrätietoisten miesten peräänantamattomuus voitti heidän halunsa kehittää hävittäjätaktiikkaa kiinteässä yhteistyössä. Kenties mukana oli myös keskinäistä kilpailuakin. Lorentzilla, jota kuvailtiin sanoin ”suunnittelija ja tutkija”⁵³, oli omat ideansa – jotka toki olivat päteviä ja perusteltuja – mutta hän ei ehkä halunnut ulkomaan komennuksella olleen upseerin sotkevan niitä. Hän kertoi lukuisten harjoitusten perusteella hylänneensä jo ennen Magnussonin esitystä kaikki mahdolliset suunnat käsittävän hyökkäysmenetelmän pommikoneita vastaan sekä hävittäjien välisen kaartotaistelun ja kolmikoneisen partion.

”Halusin lykätä häv.kaksintaistelukoulutuksen vuoden loppuun, jolloin arvelin saavani valmiiksi heiluritaktiikkaa 2 koneen partioihin (löyhässä lentomuodossa)”, hän kirjoitti vielä sotien jälkeen arviointinsa marginaaliin. ”Nämä laskelmat sain lopullisesti valmiiksi vasta 1936. Niiden lopputulokset ovat ISOssa.”⁵⁴

ISO eli Ilmasotaohjesääntö valmistui kuitenkin vasta 1939 – viisi vuotta Magnussonin kirjoittaman hävittäjäkoulutusehdotuksen jälkeen – siinä välissä olisi ehtinyt sitä yhdessä myös kehittää.

Magnusson oli ollut ilmeisen innokas päästessään tutustumaan suu-

ren ilmailumaan hävittäjäilmailuun, olihan hän kustantanut matkaksakin itse. Hän oli kuvitellut tuovansa uutta näkemystä uttilaisten harjoitteluun, mutta vastassa oli osittainen tyrmäys. Magnusson puolestaan arvosteli Lorentzin näkemyksiä ja ihmetteli useasti, että tämä myöhemmin Ilmavoimien esikunnassa koulutusosaston päällikkönäkin oli jyrkästi ulkomaankomennuksia vastaan eikä itsekään tehnyt opintomatkoja, ”joten todellisuuspohja ulkomailla suoritettavista koulutusharjoituksista puuttui”.⁵⁵

On kirjoitettu paljon Lorentzin ja Magnussonin yhteistyöstä. Vaikuttaa kuitenkin pikemminkin siltä, että alun yhteisten pohdintojen ja kokeilujen jälkeen miehet lähtivät kehittämään hävittäjätaktiikkaa omaan suuntaansa ja eri lähtökohdista: Magnusson käytännön kokemuksen kautta, Lorentzin pohtiessa enemmän teoriaa. On ilmeistä, että yhdessä aloitettu työ kärsi näiden kahden voimakastahtoisien upseerin erilaisten näkemyksien vuoksi. Vedenjakajana oli Magnussonin Ranskan komennus.

”Köydenveto koulutuskysymyksissä oli minulle hyvin vaikeaa, koska kapt. M. sai ulkomaankomennuksensa perusteella paljon kannattajia koettaessaan saada ranskalaisen ohjelman läpi”, Lorentz kirjoitti sodan jälkeen. ”Vähitellen sain hänet kuitenkin kannattamaan omia ajatuksiani ainakin pääkohdissa. Paljon turhaa jäi mielestäni silti koulutukseen, esim. tiiviit paraatimuodostelmat ns. muodollisessa koulutuksessa”.⁵⁶

Ristiriidoista huolimatta näiden kahden miehen työ ei valunut hukkaan. Niistä muodostui loppujen lopuksi jonkinlainen synteesi, jolla hävittäjälentäjät selvisivät muutaman vuoden kuluttua syttyneessä sodassa. Lorentz tuli olemaan oikeassa pitäytymällä vain takasuunnan hyökkäyksissä pommikoneita vastaan, samoin hänen arvionsa hyökätä vihollishävittäjien kimppuun ylhäältä ja muuttaa korkeusetu nopeudeksi eli heiluritaktiikka tuli olemaan menestyksenkäs taistelumenetelmä hävittäjiä vastaan toisessa maailmansodassa. Magnusson puolestaan harjoitutti laivueensa lentäjiä hallitsemaan konettaan. Siitä saatu tuntuma Fokkeriin sekä hänen toteuttamansa ampumakoulutus oli apuna, kun suomalaiset joutuivat pian talvisodan alun jälkeen taistelemaan myös vihollisen hävittäjien kanssa. Ja – toisin kuin Lorentz – Magnusson oli itse saanut omin silmin todeita Ranskassa, kuinka haavoittuvainen pommikone lopulta oli hävittäjien kynsissä.

Joka tapauksessa Magnusson ryhtyi lentueenpäällikkönä lentämään ah-

Magnusson toimi LLv 24:n 1. lentueen päällikkönä Utissa keväällä 1936. Gloster Gamecockin eli Kukon edessä oikealta kersantti Yrjö Turkka, kapteeni Eka Magnusson ja luutnantti Sven-Erik Siren. (Kari Stenman)

kerasti Ranskan komennuksensa jälkeen kesällä 1934 nimikoksi saamallaan GA-52:lla. Elokuuhun mennessä hänelle näyttää kertyneen siihenastisen uransa aikana kaiken kaikkiaan 400 lentotuntia ja lisäksi 350 tuntia tähtystäjänä, jotka olivat pääosin Hansa-ajalta.⁵⁷

GA-52:n päiväkirja täyttyi kevään ja kesän 1935 aikana syöksytähtäys-harjoituksilla. Heinäkuussa olivat vuorossa ilma-ammunnat Käkisalmissa, jossa parhaimpana päivänä 22. heinäkuuta Magnusson näyttää tehneen peräti yhdeksän harjoituslentoa, joissa syöksyttiin Gamecockilla tulittaen kahdella konekiväärillä kohti Aero-koneen vetämää maalihihaa. Ammuntaleiriä oli alun perin suunniteltu pidemmäksi aikaa, mutta säästösyistä leiriaika lyhennettiin vain yhdeksi päiväksi ohjaajaa kohti.⁵⁸

Lokakuussa 1935 Lorentz sai siirron Ilmavoimien esikuntaan koulutustoimiston päälliköksi. Varmasti majurin muistiot ja aikaansaannokset Utin hävittäjäohjaajien koulutuksessa oli pantu merkille, ja Lundqvist halusi nyt hyödyntää tämän osaamista ja intoa. Ennen siirtoaan esikuntaan Lorentz kirjoitti heinäkuussa muistion vuoden 1935 koulutuskaudesta ja

Eka Magnusson marraskuussa 1935, jolloin hän toimi Lentolaivue 24:n vs. komentajana Niilo Jusun ollessa komennuksella ulkomailla. (Suomen ilmavoimamuseo)

esitti ehdotuksia laivueen ”taistelukunnon lisäämiseksi”. Siinä hän käsitte-
li muun muassa laivueen konevahvuuksia ja hankintoja sekä ohjaajien len-
tomääriä. Lorentzin mukaan hävittäjäkoulutus kestäisi peräti viisi vuotta
ja reserviläisohjaajien harjoittaminen useamman kuukauden. Ennen kaik-
kea Lorentz kehotti välttämään ”jauhamaista taktillisesti merkityksetö-
miä, koneita rasittavia aerobatialiikkeitä”. Polttoainerajoitusten sekä vähän
kaluston vuoksi oli keskityttävä vain olennaiseen; ilmataistelutaktiikkaan
ja ammunnan harjoittamiseen.

Mietintö oli tarkoitettu luonnollisesti jälleen Ilmavoimien johdolle,
mutta ehkäpä Lorentz tiesi tai uumoili jo heinäkuussa 1935 saavansa siir-
ron pois laivueesta ja halusi ilmeisesti jättää näin seuraajalleen eräänlaisen
testamentin.⁵⁹

Lorentzin tilalle LLv 24:n komentajaksi määrättiin syksyllä 1935 ma-
juri Niilo Jusu. Eikä valinta varmaan ollut vaikea, sillä uudella komentajal-
la riitti meriittiä: Jusu oli yksi Ilmailuvoimien alkuaikojen ohjaajia ja toi-
minut ansiokkaasti kouluttajana sekä myös taitolennon kehittäjänä. Itse
asiassa Jusu oli ollut yksi innokkaimpia ”Kurttujen” väentäjiä Gourdou-
Leseurre-koneiden tultua Uttiin. Lisäksi hän oli käynyt useilla ulkomaan-
komennuksilla tutustumassa muiden maiden lentokalustoon.

Jusu oli loppuvuoden komennuksilla Yhdysvalloissa sekä Englannis-
sa, joten Magnusson sai LLv 24:n tilapäisesti komentoonsa 12. syyskuu-
ta 1935–4. tammikuuta 1936 väliseksi ajaksi. Vuoden alussa laivueen joh-
toon asettui sitten Jusu. Magnussonin työ jatkui nyt menestyksekkäästi
tämän luonteeltaan joviaalinen ja huumorintajuinen esimiehen alaisuudessa.
Vanhempi upseeri oli ilmeisesti vakuuttunut alaisensa kapteenin Ranskan
komennuksen opeista ja tämän kirjoittamasta hävittäjäilmavoimien har-
joitusohjelmasta. Jusun komentajakautena keskityttiin koulutuksessa var-
sinkin ilma-ammuntaan.

”Niilo Jusun toinen tuleminen oli samalla laivueen ampumataidon
kehittämisen huipentuma”, Magnusson muisteli myöhemmin kiitollise-
na noita vuosia. ”Taktisten hyökkäysharpjoitusten kiinteänä osasuoritukse-
na olivat päivittäiset konekiväärrikamera-ammunnat. Silloin luotiin pitävä
pohja tulevalle toiminnalle.”⁶⁰

KAPTEENI ON LIIAN INNOSTUNUT

Palattuaan Saksan komennukseltaan keväällä 1938 Magnusson oli kertomansa mukaan selostanut Lorentzille, joka oli tuolloin Ilmavoimien esikunnan koulutusosaston päällikkö, vaikutelmiaan koulutuksesta ja hävittäjien johtamisesta. Tuolloin he olivat samaa mieltä siitä, että oli mahdollista luoda samojen periaatteiden mukaisesti ilma-alueet komentopaikkoineen ja viestiverkostoineen kuin Luftwaffessa oli toteutettu. Myöhemmin Magnusson esitti vielä uudestaan käsityksensä aiheesta sekä matkakertomuksensa. Nyt Lorentz ei yhtynytäkään Magnussonin käsityksiin. ”Hänen sanojensa mukaan meillä on niin pienet ilmavoimat”, Magnusson selosti myöhemmin, ”etemme koskaan voi toimia niin kuin suurvallat, sitä paitsi organisaatio on liian kallis.”¹²

Lorentz puolestaan kirjoitti myöhemmin 30-luvun loppupuolen viestitoimintasuunnitelmista, että vaikka Ilmavoimien johdossa ei ”vielä näihin aikoihin voinut ollut selvää käsitystä esim. radion merkityksestä lento toiminnan johtamisessa, sillä eihän tätä kysymystä voitu pitää ratkaistuna monessa suurvallassakaan, oli johtamismenetelmän karkea runko jo valmiiksi suunniteltu hävittäjälennoston toimesta.”¹³

Viimeinen lause tarkoitti varmaan juuri näitä Magnussonin suunnitelmia radioiden käytöstä – kukaan muu hävittäjävoimissa kun ei niihin kiinnittänyt niin pontevasti huomiota kuin hän. Ihmetyttää kuitenkin Lorentzin lausunto, ettei ”voinut olla selvää käsitystä”, sillä olihan Magnusson nimenomaan perehtynyt johtamiseen ja viestiverkostoon Saksassa – kyllä hänellä siitä oli jo jonkinlainen käsitys ja esittänytkin niitä usein. Hänen mukaansa Luftwaffella oli jo vuonna 1938 hyvin selkeä ja toimiva järjestely, jossa oli sotatoimialue jaettu ilma-alueisiin ja hyvin suunniteltu viestiverkosto alueellisine komentopaikkoineen. Kun tähän toimivaan viestiverkostoon vielä kytkeytyi idea ilmavoimien itsenäisestä toiminnasta, oli se ehkä vielä sodan alla Ilmavoimien ja myös Puolustusvoimien johdolle liian vaikea pala omaksua – ilmavoimat haluttiin nähdä maavoimille alisteisena aselajina. Magnussonin mukaan talvisotaan mentiin vuoden 1918 taktillisin opein.

Innokas kapteeni. "Kapteeni on nyt liian innostunut komennuksestaan ja saamaan liian paljon uudistuksia aikaan", kertoi Magnusson Lundqvistin lausuneen hänen ehdottaessaan sodan alla hävittäjien johtamisjärjestelmän luomista. (Rauni Magnussonin kokoelma)

”Sen sijaan, että Karjalan kannakselle olisi ollut yksi koko ilma-alueen komentaja, jolle olisi alistettu kaikki lentomuodostelmat, ja joka olisi ollut suoraan Ilmavoimien komentajan alainen, oli nyt osa lentomuodostelmista suoraan Päämajan, osa Kannaksen Ryhmälle¹⁴ alistettuna”, hän kirjoitti sodan jälkeen.¹⁵

Magnusson muisteli pariin otteeseen erästä anekdoottia, joka kuvastanee hyvin Ilmavoimien komentajan suhtautumista hänen esityksiinsä hävittäjävoimien kehittämiseksi.

Saksan komennukseltaan palattuaan Magnusson otti Ilmavoimien radiotoiminnan puheeksi myös Lundqvistin kanssa ja korosti, että erityisesti hävittäjien keskitetyssä johtamisessa radiot olisivat välttämättömyys. Hän ehdotti, että jokaiseen oletettuun sodan aikaiseen tukikohtaan sijoitettaisiin voimakas maa-asema, joka toimisi johtoasemana eteen työnnetyille maa-asemille ja pitäisi yhteyttä ilmassa oleviin koneisiin. Lundqvist oli Magnussonin mukaan kuunnellut esityksen tarkkaan ja kuitannut sen siten sanomalla: ”Kapteeni on nyt liian innostunut komennuksestaan ja saamaan liian paljon uudistuksia aikaan.”¹⁶

Ilmavoimilla ei ollut ennen sotia varsinaista kehitysohjelmaa viestitoiminnan kehittämiseksi, vaikka viestinnän merkitykseen kyllä herättiin jossain määrin 30-luvun alussa. Vuonna 1933 oli perustettu viestiupseerin vakanssi, johon nimitettiin kapteeni E. Pertamo ja vuonna 1936 muodostettiin viestitoimisto. Pertamo joutui kuitenkin keskittymään radiokaluston hankintaan, sen käytön säätelyyn ja neuvotteluihin aaltoalueista. Radiokaluston hankintakin viivästy muun muassa määrärahojen niukkuuden vuoksi niin, että radiot saapuivat osittain vasta talvisodan aikana.¹⁷

Ilmavalvontaverkoston luominen oli sen sijaan aloitettu jo 30-luvun alkupuolella, mutta siinä oli Magnussonin mukaan tehty hävittäjävoimien kannalta kohtalokas virhe, kun ilmavalvonnan luominen oli annettu ilmatorjuntatykistölle. Niiden toimittama tieto tuli useimmiten liian myöhään palvellakseen hävittäjätorjuntaa, sillä ilmatorjuntatykistölle riitti, että tieto lähestyvistä viholliskoneista saatiin noin 30 kilometrin etäisyydeltä – tämä oli kaukana Magnussonin mainitsemasta Luftwaffen komentopaikan 200 kilometrin säteestä.¹⁸ Hävittäjälennoston viestiverkoston jääminen lapsipuolen asemaan Ilmavoimien kehityssuunnitelmissa tuli aiheuttamaan vaikeuksia ja ikäviä yllätyksiäkin tulevan sodan aikana. Sodan uhan kasvaessa Magnusson pyrki kuitenkin etsimään ratkaisua laivueensa vies-

Lahden radioaseman päällikkö yli-insinööri Arvi Hauvonen avusti LLv 24:n radiotoiminnan luomisessa niin talvi- kuin jatkosodassakin. Magnusson piti häntä hyvin keskeisenä henkilönä etenkin Lahden kaupungin ilmapuolustuksen järjestelyissä. (Suomen Radioamatööriiliiton arkisto)

tipulmiin. Huolimatta Ilmavoimien johdon nihkeästä asenteesta aiemille esityksilleen etsi ”innokas kapteeni” erilaisia mahdollisuuksia ja yhteistyömuotoja saattaakseen oppimansa edes jollakin asteella käytäntöön. Keväällä 1939 hän kävi neuvotteluja Lahden yleisradioaseman päällikön yli-insinööri Arvi Hauvosen kanssa mahdollisesta radioliikenteen järjestämisestä hävittäjien kanssa. Hitaiden puhelinyhteyksien sijasta Magnusson halusi radiolla tiedot viholliskoneista jo Suomenlahden rannikolta. Neuvottelu johtikin siihen, että Hauvosen suunnitelmien pohjalta toteutettiin osittain saman vuoden syksynä radioliikenne yleisradioaseman ja Lentolaihue 24:n kanssa. Alkusyksystä Magnusson neuvotteli myös Lahden kaupungin johdon kanssa, jolloin hän selosti hävittäjien toimintaperiaatetta ja LLv 24:n mahdollisuuksia suojata kaupunkia.¹⁹